

УДК 342.518

І. О. Лесь

ПОНЯТТЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН В ОРГАНАХ МІЛІЦІЇ

Розглянуто проблему визначення понять державної та службової дисципліни. Шляхом аналізу та узагальнення запропоновано поняття дисциплінарних правовідносин в органах внутрішніх справ.

Ключові слова: дисципліна, законність, державна дисципліна, службова дисципліна, поняття дисциплінарних правовідносин, органи внутрішніх справ.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю відповідно до ст. 3 Конституції України. Держава відповідальна перед особою за свою діяльність. Незважаючи на складні політичні та соціально-економічні умови, обраний Україною курс на подальшу демократизацію суспільства потребує підвищення ефективності роботи всіх гілок влади. Саме на державний апарат, до якого входять і органи внутрішніх справ, покладено функції з утвердження та забезпечення прав і свобод людини, укріплення законності та правопорядку в країні.

Необхідною умовою успішного вирішення завдань, покладених державою на правоохоронні органи, є чітке і неухильне дотримання працівниками вимог законності та службової дисципліни.

Проблемам дисципліни державних службовців та, зокрема, дисциплінарним правовідносинам у правоохоронних органах присвячено багаточисленні праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузях загальної теорії держави і права, конституційного, адміністративного і трудового права, серед яких праці О. А. Абрамової, О. М. Бандурки, В. С. Венедиктова, Д. О. Гавриленка, М. І. Іншина, О. Ю. Синявської, Ц. А. Ямпольської, та ін. Проте, незважаючи на достатньо велику кількість змістовних наукових праць, написаних у минулі роки, та у зв'язку з постійним розвитком суспільних відносин можемо стверджувати, що дотепер у вітчизняному законодавстві бракує загальноовизначених понять державної, службової дисципліни та дисциплінарних правовідносин працівників органів внутрішніх справ.

Метою статті є визначення авторського поняття дисциплінарних правовідносин в органах міліції, яке найбільш вдало відображає всі особливості вказаного правового феномена та відповідає сучасним умовам проходження служби в органах внутрішніх справ.

Завданням дослідження є проведення системного аналізу наукових думок та положень щодо визначення понять державної, службової дисципліни та дисциплінарних правовідносин в органах

міліції. Шляхом узагальнення результатів дослідження, виявлення спільних закономірностей та синтезу елементів досліджуваних понять належить вивести фундаментальні особливості поняття дисциплінарних правовідносин в органах міліції.

Дисципліна як соціальне явище лежить в основі життя і діяльності будь-якого суспільства, будь-якої організації людей і сприяє найбільш ефективному вирішенню поставлених перед ним завдань. У загальній теорії права така дисципліна іменується соціальною дисципліною, яка являє собою підпорядкування певному, суворому і точному порядку поведінки та діяльності, встановленому для членів суспільства в цілому або для певної організованої групи осіб, соціального колективу. В сучасній юридичній літературі дисципліна розкривається як вид громадських зв'язків і як джерело об'єднання людей у процесі спільної діяльності; як установлений владою найбільш раціональний порядок поведінки; як система певних правил поведінки і, нарешті, як метод державного управління.

Залежно від характеру регульованих відносин виділяють два види соціальної дисципліни: дисципліну суспільну і державну [1, с. 7]. На членів громадських організацій поширюється громадська дисципліна (партійна, профспіськова, спортивна та ін.), встановлена самими ж організаціями. Державна дисципліна базується на нормах, установлених державою, і має юридичну природу. Її сутність полягає в суворому виконанні норм і оснований на них розпоряджень, які виходять від держави в особі її органів і посадових осіб.

Державною дисципліною регулюються відносини в системі державних організацій і всередині них, між державними органами та громадськими об'єднаннями, між громадянами і державними органами в процесі реалізації тих прав і обов'язків громадян, які здійснюються за безпосередньої участі державного органу або його представника [2, с. 15].

Незважаючи на те, що державна дисципліна єдина, внутрішньо узгоджена, включає в себе всі види дисципліни, вона передбачає і відмінності, покладені в основу класифікації державної дисципліни. Відповідно до галузевого принципу виділяють військову, трудову, службову, фінансову та інші види дисципліни; при класифікації за функціональною ознакою виділяють договірну, планову, шtatну та ін. Мають місце й інші підходи [3, с. 254–256].

У 60-ті роки ХХ ст. службову і трудову дисципліну, як правило, не розрізняли, але такий розподіл існував де-юре, що переконливо показав Д. О. Гавриленко, який зазначив, що службова дисципліна складається у сфері суспільних відносин, суб'єктами яких виступають державні службовці [4]. Ми підтримуємо цю точку зору і вважаємо, що саме у складі службової дисципліни можна виділити військову дисципліну, дисципліну співробітників міліції та ін.

Зміст і сутність державної дисципліни багатьма вченими трактується по-різному. На думку О. Ф. Скакун, під державною дисципліною слід розуміти «режим панування закону у взаємовідносинах органів держави, посадових осіб, інших уповноважених суб'єктів, який ґрунтується на вимогах до кожного суб'єкта виконувати свої обов'язки, не перевищувати своїх повноважень, не посягати на права, не зачіпати інтересів інших суб'єктів, проявляти ініціативу і відповідальність у дорученій справі» [5, с. 460]. Таку саму точку зору підтримує О. Є. Луньов, який вважає, що «державна дисципліна означає підкорення порядкам і правилам, установленим повноважними органами держави, правилам і порядкам, оснований на законності» [6, с. 130]. За визначенням Енциклопедичного словника державна дисципліна полягає в необхідності дотримання і виконання вимог законів та інших нормативно-правових актів держави, а також наказів відповідних компетентних органів та посадових осіб [7, с. 102]. У викладених позиціях фрагментарно фіксуються зв'язки та відносини дисципліни з іншими явищами суспільно-державного життя: із законністю і правопорядком, із самодисципліною працівників, із принципами організації та діяльності державного апарату; ставиться питання про коло суб'єктів дисципліни, що, на нашу думку, дещо обтяжує даний соціально-правовий феномен. Автор є прихильником визначення, сформульованого М. В. Черноголовкіним, про те, що «державна дисципліна являє собою точне виконання державними органами, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами, посадовими особами та громадянами обов'язків, покладених на них державою. Її нормативну основу складають правові норми і конкретні розпорядження, які виходять від компетентних державних органів» [8, с. 8].

У юридичній літературі спостерігаються й інші підходи до сутності дисципліни. Близькі за змістом позиції О. А. Абрамової [9], Д. О. Гавриленка [4], В. В. Касюліна, Ю. В. Кивич [10], І. С. Самошченка, М. Х. Фаруқшина [11], О. В. Шоріної, Ц. А. Ямпольскої [12; 13] та ін. Вони вважають, що в об'єктивному сенсі дисципліна є певним порядком організації та діяльності колективу, однією з форм суспільного зв'язку; а в суб'єктивному – підпорядкування цим порядком, його дотримання членами колективу. Ми солідарні з цією позицією і вважаємо, що комплексне розуміння дисципліни найбільш повно охоплює її зміст і форму.

На основі аналізу нормативно-правових актів та наукових досліджень 60–80 років ХХ ст. можемо зробити висновок, що службова дисципліна співробітників міліції має ряд особливостей: вона ґрунтується на суворій єдиноначальності і відрізняється характером влади та підпорядкування, вимагає безумовного дотримання порядку і правил, установлених законами та іншими нормативними актами, і передбачає застосування спеціальних заходів

дисциплінарного впливу на співробітників, що допускають відступ від її вимог; надає начальникам органів, установ і підрозділів великий обсяг дисциплінарної влади; будується на основі встановлених державою суворих правил службового етикету й атрибутики; поширюється не тільки на службову діяльність співробітників, але й на їхню поведінку поза службою; її вимоги до співробітників значно суворіші, ніж вимоги до трудової дисципліни, що ставлять ся до працівників позавідомчих організацій.

Службова дисципліна органічно пов'язана із законністю, поняттям близьким, але не тотожним. Спільними для них є ознаки загальності і безумовності, їх єдність виявляється в єдності цілей та головного змісту. Законність є основою службової дисципліни, а службова дисципліна являє собою найефективніший засіб зміцнення законності. Зв'язок законності й дисципліни виявляється і в тому, що застосовувані державою юридичні засоби зміцнення і забезпечення законності одночасно є засобами зміцнення дисципліни. Крім того, виконання вимог законності і дисципліни залежить від рівня правового виховання та правової пропаганди в органі міліції.

Відмінні риси понять «дисципліна» і «законність» виявляються в тому, що обсяг нормативної основи дисципліни і законності не збігається, оскільки законність у своїй основі має правові акти загального характеру (правові норми), а дисципліна ширша і включає індивідуальні та локальні нормативні акти; законність поширюється абсолютно на всі державні і недержавні органи та організації, на всіх посадових осіб і громадян, а службова дисципліна в міліції поширюється тільки на її співробітників; якщо службова дисципліна вимагає виконання не тільки нормативно-правових актів, а й індивідуальних приписів, технічних норм і правил, що не мають правового характеру, то законність передбачає дотримання всіма співробітниками органів внутрішніх справ правових норм не тільки у сфері службової дисципліни, а й норм цивільного, сімейного та адміністративного законодавства; нарешті, якщо порушення законів пов'язане з адміністративною, цивільно-правовою та кримінальною відповідальністю, то за порушення вимог дисципліни настає дисциплінарна відповідальність.

Службова дисципліна реалізується через дисциплінованість співробітників, яка виявляється у свідомому дотриманні законів, трудового розпорядку, вимог дисципліни та Кодексу честі, в умінні управляти своєю поведінкою в будь-якій обстановці. В основі дисциплінованості лежить внутрішнє переконання в необхідності виконання вимог дисципліни. Тому зміцнення законності й дисципліни в органах міліції є, перш за все, вихованням дисциплінованості.

Як різновиду службово-правових відносин дисциплінарним правовідносинам властиві всі основні ознаки будь-яких правових відносин: первинність правових норм, регламентація правовою

нормою дій (поведінки) сторін правовідносин; кореспонденція взаємних обов'язків і прав сторін правовідносин, що визначаються правовою нормою, і т. ін.

Дисциплінарні правовідносини в міліції мають певні особливості: вони є «владними відносинами», тобто адміністративними, одним із учасників відносин є суб'єкт дисциплінарної влади. Дисциплінарні правовідносини носять публічний, а не приватний характер, є організаційно-правовими, виникають з ініціативи, як правило, пануючого суб'єкта, мають специфіку відповідальності сторін, яка настає безпосередньо перед державою в особі органу міліції.

Виходячи з перерахованих особливостей, можемо сформулювати таке визначення дисциплінарних правовідносин в органах міліції: це врегульовані нормами права відносини між органом міліції (підрозділом) в особі його начальника і підлеглим співробітником з приводу взаємної правильної реалізації наданих прав, точного виконання покладених обов'язків, а також дотримання внутрішнього розпорядку.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що багато питань, пов'язаних із поняттям і сутністю державної дисципліни та її різновидом – службовою дисципліною, залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження. Серед них питання сутності службової дисципліни співробітників міліції, її правових основ, засобів правового регулювання дисциплінарних правовідносин та ін.

Список використаних джерел: 1. Манохин В. М. Государственная дисциплина в народном хозяйстве / Манохин В. М. – М. : Юрид. лит., 1970. – 218 с. 2. Гавриленко Д. А. Дисциплина в советском государственном аппарате и организационно-правовые средства ее обеспечения / Д. А. Гавриленко ; науч. ред. Козлов Ю. М. – Минск : Наука и техника, 1979. – 152 с. 3. Теория государства и права : учебник / под ред. М. Н. Марченко. – М. : Зерцало, 2004. – 640 с. – (Классический университетский учебник). 4. Гавриленко Д. А. Государственная дисциплина: сущность, функции, значение / Д. А. Гавриленко. – Минск : Наука и техника, 1988. – 328 с. 5. Скакун О. Ф. Теория держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с. 6. Лунев А. Е. Теоретические проблемы государственного управления / А. Е. Лунев ; АН СССР, Центр. республик. ботан. сад. – М. : Наука, 1974. – 247 с. 7. Авакьян С. А. Конституционное право : энцикл. слов. / С. А. Авакьян. – М. : Норма, 2001. – 688 с. 8. Государственная дисциплина и социалистический правопорядок / Керимов Д. А., Атаманчук Г. В., Кобец Н. Г. и др. – М. : Полит. лит., 1985. – 143 с. 9. Абрамова А. А. Дисциплина труда в СССР (Правовые вопросы) / А. А. Абрамова. – М. : Юрид. лит., 1969. – 176 с. 10. Касюлин В. В. Государственная служба в органах внутренних дел : учеб. пособие / Касюлин В. В., Кивич Ю. В. – М. : Изд-во Моск. ун-та МВД России, 2003. – 77 с. 11. Самощенко И. С. Ответственность по советскому законодательству / Самощенко И. С., Фарушкин М. Х. – М. : Юрид. лит., 1971. – 229 с. 12. Шорина Е. В. Административно-правовые вопросы укрепления государственной дисциплины / Шорина Е. В., Ямпольская Ц. А. ; отв. ред. Вендиктов Н. А. – М. : Изд-во АН СССР, 1955. – 184 с.

13. Ямпольская Ц. А. Общественные организации и развитие советской социалистической государственности / Ц. А. Ямпольская. – М. : Юрид. лит., 1965. – 195 с.

Надійшла 16.06.2014

Лесь И. А. Понятие дисциплинарных правоотношений в органах милиции

Рассмотрена проблема определения понятий государственной и служебной дисциплины. Путём анализа и обобщения предложено авторское понятие дисциплинарных правоотношений в органах внутренних дел.

Ключевые слова: дисциплина, законность, государственная дисциплина, служебная дисциплина, понятие дисциплинарных правоотношений, органы внутренних дел.

Les I. O. The definition of disciplinary legal relationships in police

A person, his life and health, honor and dignity, inviolability and safety are defined as the highest social value in accordance with Art. 3 of the Constitution of Ukraine. The state is responsible for its activity to a person. Despite the difficult political and social and economical conditions, the chosen course of Ukraine for further democratization of society needs to improve the efficiency of all branches of government. Just the government, which includes the internal affairs agencies, executes the functions concerning adoption and preservation of human rights and freedoms, consolidation of law and order in the country.

Implicitly execution of requirements of legality and discipline by policemen gives an opportunity of proper solving of tasks that are assigned them by the state.

Numerous scientific researches of native and foreign scholars in the field of general theory of law, constitutional, administrative and labor law, including A. Abramov, O. Bandurka, V. Venedyktov, D. Gavrylenko, M. Inshyn, O. Syniavska, Ts. Yampolska are dedicated to the problems of discipline of civil servants and disciplinary legal relationships in police. The author states that the national legislation hasn't general definition of state, service discipline and disciplinary relationships of policemen in spite of a large number of meaningful scientific researches that were written in the past.

The subject of the research is the notion of disciplinary relationships in police.

The aim of the article is to determine the author's concept of disciplinary legal relationships in police.

The urgency of the research consists of the systematic analysis of scientific theories and norms concerning definitions of state and service discipline and disciplinary legal relationships in police.

The author's definition of disciplinary legal relationships in police is determined.

Keywords: discipline, legality, state discipline, service discipline, the notion of disciplinary legal relationships, police.

